

Kovara Kurdirnameyê ya Navnetewî
Uluslararası Kurdirname Dergîsi
International Journal of Kurdirname

Uluslararası Kurdirname Dergisi
Sayı: 1 Kasım 2019

International Journal of Kurdirname
Issue: 1 November 2019

BERAWIRDKIRINA ÇİROKA ELİK û FATİK A KURMANCÎ û HANSEL û GRATEL A BIRAYÊN GRIMM -LI GOR MOTÎF INDEKSA STITH THOMPSON-¹

THE COMPARISONS OF THE TALE OF ELİK AND FATİK IN THE KURMANCİ DIALECT OF KURDISH AND TALES OF GRIMM BROTHERS HANSEL AND GRATEL –IN ACCORDANCE WITH STITH THOMPSON MOTIF INDEX

Veysel TANRIKULU*

Kurte

Armanca me bi vê xebatê yek bi Kurdiya Kurmancî yek jî bi Elmanî berawirdkirina du çîrokan e. Çîroka bi Elmanî ya bi navê Hansel û Gretel wê ji alî Birayên Grimm ve hatiye berhevkerin, çîroka bi Kurdî jî bi navê Elik û Fatik tê zanîn. Xebata me jî girîngiya çîrokan ji bo kurdan, berawirdkirina çîrokan bi riya motifan û encamê pêk tê. Çîrokên her du gel li gor Motîf Îndeksa Stith Thompsonê hatiye berawirdkirin. Li gorî Motîf Îndeksa Stith Thompsonê motifên hevpar û ji hev cuda hatine tespîtkirin. Ev çîrok dê nîşanî me bide ku çîrok xwe bi welatek tenê sînor nekiriye. Gihiştî ye her derê cihanê. Di vê xebatê de dewlemendiya çîrokên kurdî alî motifan de hat dîtin.

Peyvên Sereke: Çîrok, Elik û Fatik, Birayên Grimm, Hansel û Gratel, Berawirdkirin

Abstract

In this article two tales have been compared in terms of motifs used in them. One of the tales Elik and Fatik is in Kurmanci Kurdish and the other one is Hansel and Gratel is in German. Ourwork include importance of tales for Kurds, comparison of tales and epilogue. The both of tales have been compered according to Stith Thompson's list of motifs of tales. Similar and different motifs in both tales have been included in this work. In this work it can be seen once more that a tale does not limit itself with a country and get spreaded all over the world.

Keywords: Tales, Grimm Brothers, Elik and Fatik, Hansel and Gratel, comparison

¹ Ev gotar ji beşek teza bi navê “Kürtçe Masallar ile Grimm Kardeşler Masallarının Motifler Açısından Karşılaştırılması” hatiye wergirtin.

*Mamoste, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, Türkiye. E-mail: veyseltanrikulu@hotmail.com

KÛRTÇENİN KURMANCÎ LEHÇESİNDEKİ ELİK Û FATİK MASALI İLE
GRİMM KARDEŞLERİN HANSEL VE GRATEL MASALININ KARŞILAŞTIRILMASI –
STİTH THOMPSON’UN MOTİF İNDEKSİNE GÖRE-

Özet

Bu makalede iki masal motifler yönünden karşılaştırılmıştır. Bu masallardan biri, Kürtçenin Kurmancî lehçesinde söylenegelmiş olan Elik ve Fatik masalıdır, bir diğeri de Almanca söylenegelmiş olan Hansel ve Gratel masalıdır. Çalışmamız; masalların Kürtler için önemi, masalların karşılaştırılması ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Her iki masal Stith Thompson’un masal motifleri listesine göre karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada her iki masaldaki benzer motifler ve birbirinden farklı motiflere yer verilmiştir. Bu çalışmayla bir kez daha bir masalın bir ülkeyle kendini sınırlamadığı ve dünyanın her yerine yayıldığı görülecektir.

Anahtar Sözcükler: Masal, Grimm Kardeşler, Elik ile Fatik, Hansel İle Gratel, Karşılaştırma

Destpêk

Folklor an jî zargotin, ji ber ku di nava xwe de zanistiya gel vedişêre bala hemû gelên li cihanê dikişîne. Ev zanistî di rojekê de ava nebûye. Roj bi roj, sal bi sal, nîş bi nîş, ji hezar salan bi vir de zanyariya civakê xwe dewlemend kiriye. Di nava vê zanista jiyane de bi mirov re eleqedar her tişt heye. Xweza, dawet, merasîmên mirinê, zarokanîn, mezinkirina zarokan, navlêkirin, têkiliyên bi dijmin re, jiyana rojane, hûner û pîşe bi tevahî ev zanist di nav xwe de hembêz kiriye. Gelên ku xwendin û nivîsandin pir bikar neanîne, berê xwe dane van berhemên devkî û nîş bi nîş ew berhaman gihandine heya vê rojê.

Wêjeya devkî demeke dirêj ji alî dîroknasan ve wek agahiyên jênebawer dihat dîtin û di lêkolînen akademîk de wek çavkanî nedihat qebul kirin. Lêkolîner tenê ji çavkaniyên nivîskî bawer dibûn. Piştî xebata Jan Vansina û Alessandro Portelli ev nêrin şikest. Xebatên Vansina û Portelli destnîşan kir ku çîrok dikarin ji beriya dîrokê agahî bidin. Ev dîrok ne dîroka kesên ku bi hêz û dewlemenda ne, ev dîrok dîroka gelên gundî û mirovên ji rêzê ne (Hamelink, 2016: 10-11).

Gelê kurd jî ji ber sedemên dîrokî, erdnigarî, siyasî hwd. bi piranî berhemên devkî pejirandiye û afirandine. Çanda kurd di wêjeya devkî de ewqas xwe xurt kiriye ku ev mijar bala lêkolînerên Ewrûpaî jî kişandiye.

Bazil Nikitin di derheqê vê mijarê de dibêje, lêkolînerên ku wêjeya kurdi dikolînin, dibînin ku tiştê herî bi bandor “zêdebûna folklorê” ye (Nikitin, 1986:490, veguhêzer Uzun, 2013: 41).

Çîrok, ji destpêka xebata folklorê heya niha qada folklorê dewlemend kiriye. Heta em dikarin bibêjin ku derketina folklorê bi saya çîrokê ye. Birayên Grimm sala 1812an de çîrok komkirin û weşandin. Ev xebat wek destpêka dîroka folklorê jî tê pejirandin (Aslan, 2014: 12).

Di nava folklorê de tiştê ku cihê herî taybet jî çîrok e. Di çîrokan de xeyalên mezin, derasayiyên rengîn gelek cih digrin. Ev taybetiya çîrokan cihê çîrokan girîngtir dike. Bê guman hemû vegotinên gelerî girîngin, lê cihe çîrokan cuda ye. Ji ber ku berî her tiştî xeyalên hevpar a mirovahîye ye. Mîrateya hevpar a herî mezin a gelan e.

1. Girîngiya Çîrokan Ji Bo Kurdan

Wek hemwateya “tale”ya îngilîzî, “marchen”a almanî, “masal”a tirkî de, di kurdî de nêzike 20 nav hatiye bikaranîn. Hejmarekî ewqas zêdeyî girîngiya çîrokan ji bo kurdan tîne ber çavan. (Çîrok, çirçironik, dastan, xeberoşk, çêrçerok, çîronk, çîvanok, qewatî, be ser hat, meselok, xeberoşk, çîrwanok, çîrçîrok, serborî, metalok, kurteçîrok, xemisok, mesel, serpêhatî, hikaye)

Bê guman sedemên pîrbûna navan hene. Bo me sedema yekemîn kêmbûyîna berhemên nivîskî ne. Ji ber ku nivîs di nava gelê Kurd de zêde nehatiye bikaranîn, gelê kurd çand, dîrok, tecrubeyên xwe bi riya devkî û bi çîrokan gihandîyê roja me ya îro. Em bi riya wan berhaman li ser dîrok, mîtolojî û destanên kurdan agahî digrin. Sedemeke dinê jî dîsa bo me, çîrok bi gelemperî ji bo perwerdekirina zarokan hatiye bikaranîn. Vêca ji bo hezkirin û pêşirînkirina zarokan ji bo çîrokê navên balkêş wekî çirçîrok, çîvanok, çêrçerok, çîronk, çîvanok û hwd hatine û tînan bikaranîn (Kızıl, Tanrıkulu, 2015: 73).

Rohat Alakom rol û erka çîrokên Kurdî wisa tespît kiriye:

“Di çîrokên kurdî de gelek erf û edet, rêvaçûn, karakter, nêrîn û dîtînen ser jîyînê hene. Civatê bi rêke hinerî, artîstîk, bi alîkariya zimanê çîrokan daxwazî û hêviyên xwe yênsedsale ji nû ve ji civatê re pêşkêş kiriye. Civatê bi dirêjahiya salan, bi hezaran çîrok afirandiye, angorî sal û zemanan hewcedariyên me yêns hinerî bi cih aniye, di wî warî de em têr kirine.”
(Alakom, 2002: 12)

Îzady di pirtûka xwe ya “Kurdan” de sedema taybetmendîya çîrokên gelerî erdnigarî nîşan dide û wisa şîrove dike: “firehtirîn beşa çîrokên gelerî yêns kurd, em dikarin di bin navê “Kurdish winter stories-çîrokên zivistanê yêns Kurdan” de berhev bikin. Lewra ev çîrok bi gelemperî di şevên dirêj û sar û xetere yêns zivistanên Kurdan de tê vegotin. Ev çîrok behsa serkeftin û têkçûnên lehengan dikin. Di van çîrokan de, ji bo guhdarvanan di dawiyê de gelek gotinên bi şîret, bi mesaj û rê û rêbaz hene ku mirov bi wan xwe ji şertên demsala zivistanê diparêzin (Izady, 1992: 239).

Çîrokên Kurdî ne bi tenê ji bo pêdiviyên berê ji bo pêdiviyên modern jî dibin alîkar. Ji ber ku gelê kurd derengmayî derbasî nivîsandina roman, kurte çîrok û şanoyê bû, têkilîya wî/wê bi çîrok re tu car wenda nebû. Ev têkilî ji bo nivîskarên îroyîn jî bûye çavkaniyeke mezin û ev çîrokan xwistine nava mijara roman, kurte çîrok û şanoya xwe.

Yek jî ji çîrokan sîdê werdigire hûnera şano ye. Îro ji bo “şanoya zarokan” çîrokên kurdî bûne çavkaniyeke mezin, gelek derhêner çîrok veguherandine şanoya zarokan. Nivîskar û derhêner Çetoyê Zedo çîroka Şengê û Pengê kiriye wek lîstika zarokan û li ser dikê pêşandiye.² Heman çîrok ji aliyê Navenda Çand û Hunera Laleşê ve jî hatiye pêşandan.³

Yek ji wan çîrokên ku şanoya wan hatiye çêkirin jî “Pîrê û Rovî” ye. Koma şanoya bi navê 'Zimzim' ê ku li Mêrdînê xebatên xwe didomîne, di sala 2015an de jî çîroka bi navê 'Pîrê û Rovî' lîstine. Şaredariya Bajarê Mezin a Amedê jî bi zazakî 'Pîrê û Luvî' lîstine. Çîrokên gelerî di nav

² Ji bo lîstika Çetoyê Zedo bnr: (<https://www.youtube.com/watch?v=izoWNbi91Jo>) Dîroka Lênerînê: 05/08/2016

³ Ji bo lîstika Navenda Çand û Hunera Laleşê bnr: (<https://www.youtube.com/watch?v=go6e9VwZWFY>) Dîroka Lênerînê: 05/10/2016)

weşanên TV de jî tîn bi kartînin. Di Zarok Tv de bernameyek 'Hebû Tune bû' jî her roj di saeta 21.00an berî xewan derdikeve pêşberî zarokan (Keskîn: 2016: 62).

Qadekê din a ku ji çîrokan sûd tê wergirtin sînema ye. Çîroka gelerî ya bi navê “Pepûk” ji alî sînemager Özkan Küçük ve bûye mijara filmek û navê film jî Pepûk e.⁴

Ev mînakên ku me li jor dane girîngiya çîrokan a ji bo me netewa kurdan dest nîşan dide.

2. Çîroka Hansel û Gratel a Bi Elmanî û Elik û Fatika Bi Kurdî

Çîroka me yek a Almanya ye û bi navê Hansel û Gratel tê zanîn. Berhevkarê vê çîrokê yek Jacop Ludwing Grimm (1785-1863) e, yê din jî Wilhelm Karl Grimm (1786-1859) e. Her du lekolîner bi xebatên xwe yê folklorîk gelek navdar in û li her derê cihanê bi navê Birayên Grimm tîn zanîn.

Birayên Grimm li gundên Almanyayê geriyan û xeberoşk, efsane û menqîbeyên bi Elmanî berhev kirin û bi navê Kinder und Husmarchen (Çîrokên ji bo Zarok û Maliyan) weşandin. Xebatên herdu birayan pêşanga ekola romantizma Elmanî tîn qebûl kirin (Yıldırım, Pertev û Aslan, 2013: 20). Birayên Grimm li gor teoriyên belavbûna çîrokan de jî teoriya “Nêrîna Beriya Dîrok” ê parastine (Sakaoglu, 1999: 5).

Çîroka me ya din jî bi kurdiya kurmanciye û bi navê “Elik û Fatik” tê zanîn. Gelek varyantên vê çîrokê hene. Min varyanta Fedlî Zaman a ku ji xebata wî ya di Mînakek ji Çîrokên Kurdan de cih dabû çîroka Elik û Fatik hilbijart (Zaman, 2016: 116-121). Varyanta din a çîroka Elik û Fatik di xebata Ömer Gezgin û Hayrettin Kızıl de hatiye weşandin (Gezgin û Kızıl, 2016: 219-220).

Çîroka Elik û Fatik a din jî ji aliyê Cihan Yıldırım ve di sala 2009an de di weşanên şaredariya kayapınare ve weşandiye (Yıldırım, 2009). Varyanta din a çîroka “Elik û Fatik” ji aliyê kurdên Xorasanê ve jî tê zanîn. Grafikerê Weşanxaneyê Hîva'yê Ridwan Polat di hevpeyvîna xwe ya ku bi Yeni Özgür Politika re kiriye dibêje ku, “*ez baş dizanim varyantên çîroka Elik û Fatik li Xorasanê jî tê qalkirin*”⁵

Ji ber ku varyanta Fedlî Zaman nezîktirîn çîroka Birayên Grimm bû min ya varyanta Fedlî Zaman hilbijart.

2.1. Berawirdkirina Herdu Çîrokan

Li ser çîrokên ku dişibin hevdu û welatê wan cuda ye, gelek teorî hatiye hilberîn. Li ser vê mijarê Gedeon Huet nêrîna lêkolîneran di bin sê serenavan de senifandiye: “Nêrîna Beriya Dîrokê (Dibistana Mîtolojî), Nêrîna Dîrokî (Dibistana Hîndolojî), Nêrîna Etnografîg (Dibistana Antropolojî).” (ji bo agahiyên berfireh bnr. Sakaoglu, 1999:5-7).

Nêzikî 100 sal berê, manenda çîrokên kurdî bi çîroka gelên din re, bala lekolînerên kurd jî kişandiye. Kemal Fewzî sala di 1918 de di kovara Jînê de derhaqê vê mijarê de wisa dibêje:

⁴ Filma Ozkan Küçük bnr: (<https://vimeo.com/76777700> Dîroka Lênerînê: 01/08/2016)

⁵ Hevpeyvîna Ridwan Polat bnr: (<http://www.yeniozgurpolitika.org/index.php?rupel=nuce&id=53259/> Dîroka Lênerînê: 05/08/2016)

“Ji serdemên berê ya kurdan de jî mefhûmên wek Kea, Rea, Hîra, Apollon, Mînrew, Zeus hwd. hene. Merîfet ew e ku ev xurafeyên ha, bi awayekî zanistî li ber çavan werin raxistin.” (Fewzî, 1918:8).

Li ser berawirdkirina çîrokan ez û mamoste Hayrettin Kızıl bi navê “Berawirdkirina çîroka Hedlîlik Bedlîlik a bi Kurdî bi Gur û Heft Karikan a Birayên Grimm re” gotarek weşand. Lê ne bi tenê di vê çîrok de gelek çîrokên din ya kurdan de jî ev şibandin heye. Ev bi tenê ne kurmançî de zaravaya zazakî (kirmanckî) de jî heye. Çîroka Êşîke û Fatike çîrokeke bi zaravaya zazakiye û dişibe çîroka Cinderella ya Birayên Grimm.

Çîrokek din jî ya ku dişibe Cinderella, ya Zinarê Xamo ye. Zinarê Xamo di bloga xwe da bi navê “Elik, Fatik û Manga Belek” bi kurmançî du varyant weşandine.⁶ Çîroka ku Zinarê Xamo weşandiye û çîroka me bi aliye mijarê ve ji hev cudane. Bi tenê navlêkirin dişibe hevdu.

2.1.1. Kurtiya Çîroka Hansel û Gratel:

Li welatekî bi navê Hansel û Gratel xwişkek û birayek hebûn.

Ev malbateke feqîrbûn, bavê wan ezingvan bû. Piştî diya zarokan dimire û bavê wan dîsa dizewice.

Jinbav/damarî zarok nedixwestin û dixwest ku zarokan ji malê dûr bixe.

Bavê zarokan bi israrkirina jinbav/damarî nêçar dimîne.

Zarok, axaftina jinbav û bavê xwe guhdar dikin, Hansel bi şev kevirên zaxil/xîç kom dike, dixê bêrika xwe.

Jinbav serê sibê zarok ji xew şiyar dike û bi bavê wan re dişîne daristanê.

Hansel û Gratel ji bo riya mal windanekin ev kevirên ku komkiribûn li ser rê dirjînin.

Bav, zarokan li daristanê dihele û diçe, dema dibe şev zarok ditirsin, bi şopa keviran xwe digihînin malê.

Sibehtirîn dîsa ji mal derdikevin. Ji ber ku damarî derî mifte kiribû Hansel û Gratel nikaribûn keviran kombikin, dewsa keviran hurikê nan avetin ser rê. Lê çivîkan ew hurik xwarin.

Dema bû şev ji ber ku nîşan/şop tûnebû nikaribûn wegerin mala xwe. Bi taxminî di nav daristanê de dimeşin, çûçîkek dişopînin û paşê holika pîrhevok derdikeve pêşiya wan.

Ew holik bi nan û çorekan hatiye çêkirin. Hansel û Gratel zikê xwe bi wan têr dikin.

Dema pîrhevok ji holikê derdikeve zarokan digre.

Hansel û Gratel pîrhevok dixapînin û pîrhevok/cadû di nav agir de dimre.

Ji mala cadû/pîrhevok kevirên giranbûha digrin û diçin mala xwe bi keyfxweşî bi bavê xwe dijîn. (J. û W. Grimms, 1999: 38-42)

⁶ Ji bo varyantên Zinarê Xamo bnr: <http://zinarexamo.blogspot.com.tr/2011/03/elik-fatik-u-manga-belek.html/07/08/2016>) http://zinarexamo.blogspot.com.tr/2011/03/elik-fatik-u-manga-belek_16.html Dîroka Lênerînê: 07/08/2016)

2.1.2 Kurteya Çîroka Elik û Fatik:

Li welatekî bi navê Elik û Fatik xwişk û birayek hebûn.

Piştî mirina diya zarokan bavê wan diziwice.

Bavê zarokan bi keseke xirab re zewicî bû. Damarî li zarokan dixist û tadê li wan dikir.

Bavê Elik û Fatik cotkar bû, dema payizê genimê malbata Elik û Fatik şîn nebû, bavê wan jî berê xwe da ber ziyareta çavşîn.

Damarî bi armanca xilasbûna ji zarokan xwe dixê di şûna zîyaratê û dibêje:

“ji bo genimê te şîn bibe divê serê zarokên xwe jêkî.”

Damarî ji bo kuştina zarokan bav îkna dike, lê çivîk ji zarokan re armanca damarîyê dibêje.

Ji bo ji mal birevin Fatik kumê Elik direvîne, Elik jî pey wê dide ji mal dûr dikevin.

Di nava rêlekî/daristanê de diçin û diçin.

Di nava rêlê de mala pîrhevokê dibînin û dikevin mala wê.

Mala pîrhevokê tije hejîr û mewîjan e. Pîrhevok/cadû ji bo xwarinê wan digre.

Elik û Fatik pîrê dixapînin û pîrhevok di nav ava kelandî de dimre.

Elik û Fatik rojekê rastî kurê padişah tên, Fatik bi kurê padişah re Elik jî bi keçika padişah re dizewice. (Zaman, 2016: 116-121)

Dema em li çîrokan dinêrin herikandina bûyer, karakterên sereke, cihê bûyerê, heya binavkirina çîrokan jî yek e. Her du çîrok jî navên xwe ji karakterên çîrokê yên sereke sendine.

Çîroka bi Elmanî: **Hansel û Gratel** / Çîroka Kurdiya Kurmancî: **Elik û Fatik**

Di her du çîrokan da jî her du karakter xwişk û birayên hevdû ne. Ji wana Hanzel û Elik lawikin, Gretel û Fatik jî keçikin.

Karakterên ne baş di her du çîrokan da jî demarî/jinbav û pîra ser/cadûye.

Di her du çîrokan da jî bav kesekî bi rehm hatiye nîşandan.

Cihê bûyerê di her du çîrokanda jî mala pîrhevok/cadû ye. Di her du çîrokan da jî zarok li daristanê wenda dibin.

Di vê beşê de em ê berawirdkirina her du çîrokan li gorî “Kataloga Motifên Çîrokan ya Navnetewî” ya Stith Thompson bikin. Thompson pirtûka xwe ya Motif Index of Folk-Literature de ev motif rave kirine.

A. Motifên Mîtolojîk

B. Ajal

C. Qedexe Kirin

D. Sêhr

E. Mirin

F. Derasayî

- G. Hûtan
H. Ezmûnan
J. Biaqîl û Xêvok
K. Xapandin
L. Tersgerîna/Berovajîbûna Qederê
M. Destnîşankirina Dahatûyê
N. Sihûd û Qeder
P. Civak
Q. Xelat û Ceza
R. Dîl û Firaran
S. Zilma Neasayî
T. Zewac
U. Xwezaya Jîyanê
V. Ol
W. Taybetmendiya Karakteran
X. Qerf
Z. Komên Motîfên Curbecur (Alptekîn, 1997:299-300).

B. AJAL

Di her du çîrokan de jî motîfa ajal heye. Ev ajal wek karakterekî alîkar derdikeve pêşiya me. (B300 – 349. *Ajelên alîkar bi giştî*) Di her du çîrokan de jî riya rast nîşanî karakterên sereke didin. Di çîroka Hansel û Gratel de, Hansel û Gratel li ser riya ku herin mala xwe çemek derdikeve pêşiya wan. Ji bo derbûsbûna qeraxa din ji bilî werdek jî tu tiştek tuneye, werdek alîkariya wan dike, Hansel û Gratel derbasî qeraxa çem dibin. Karakterê dîtir jî çivîk e. Hansel û Gratel bi alîkariya çivîkê mala pîrhevokê dibînin. Çîroka Elik û Fatik de jî Elik û Fatik fêla damariyê bi alîkariya “çivîkê” hîn dibin. (B130. *Ajalên rastgo*) Di çîroka kurdî de ev ajal dikare bi xîfê. Çivîk ji Elik û Fatik re wisa dibêje:

“ji bo ku baran bibare û genim şîn bibe dê yekî ji we li serê zeviyê yekî ji we jî li binê zeviyê ser jê kin. Haya we jê hebe.”

C. QEDEXE KIRIN:

Di çîroka Hansel û Gratel de damarî ji bo zarok, kevîran kom nekin, derketina zarokan ji malê qedexe dike û derî kilît dike. Di çîroka Elik û Fatik de jî ji bo nekevin destê pîrhevok kenîn qedexe ye (C700 – C899. *Qedexeyên curbicur*). Fatik, Elik hişyar dike û dibêje:

“Heke tu bikenî û dengê me biçe Pîra sêr dê me bixwe”

E. MIRIN:

Di her du çîrokan de jî motîfa mirinê heye. Hem di çîroka Hansel û Gratel hem jî di Elik û Fatik de mirina karaktera nebaş, pîrhevok heye.

F. DERASAYÎ:

Di her du çîrokan de jî çavên pîrhevokê baş nabîne lê dikare zarokan bibîne, dikare wan zeft bike (F600. *Kesên xwediyê hêzên derasayî*). Di çîroka Hansel û Gratel de holika pîrê jî derasayî ye. Holik bi nan, bi şeker û çorekan hatiye avakirin. Di çîroka Elik û Fatik de jî nava holikê pîrê tije mewîj û hêjîr in. “*Ez ê yekî ji we biavêjim kewara mewîjan yekê ji we jî biavêjim kewara hêjîran.*” (F700 – F899. *Tişt û derên derasayî*).

G. HÛTAN:

Di her du çîrokan de jî wek karakterê xerab cadû/pîrhevok derdikeve pêşiya me (G200. *Cadû*). Armanca cadû/pîrhevokê, di her du çîrokan de jî zeftkirin û xwarina zarokan e (G240. *Xûyên cadûyan*). Cadû di her du çîrokan de jî zarokan zeft dike. Lê di her du çîrokan de jî cadû têk diçe. Zarok ji destê cadû xilas dibin (G270. *Rizgarbûn an jî revîna ji cadûyan*).

H. EZMÛN:

Di her du çîrokan de ezmûna bavan heye. Damarî, ji bo ji zarokan xilas bibe, ezmûnan derdixe hemberî bavê zarokan. Ev ezmûn jî terkkirin ango kuştina zarokan e. Bav di her du çîrokan de jî neçar dimîne şerta damariyê qebûl dike (H1050– H1089. *Peywirên paradoks*).

J. BIAQIL û XÊVOK:

Di her du çîrokan de jî zarok temsîlkirina zanabûnê ye. Zarok her çiqas biçûk bin jî bi zanabûna xwe ji her dafikan rizgar dibin. Di çîroka Hansel Gratel de zarok dema fêla damarî dibihîsin, ji bo vegeftina malê ewilî kevir, ya duduyan jî nan pey xwe dirjînin û dimeşin. Elik û Fatik da jî ji bo ji destê damarî xilas bibin, Fatik kumê Elik direvîne. Pey hev didin û ji malê dûr dikevin (J500– J599. *Îhtiyad û pêşbîn*).

Di dawiya her du çîrokan de jî zarok bi zanebûn tevdişerî û ji pîrê xilas dibin. Di Hansel û Gratel de, Gratel bi zanebûn:

“Ez nizanim bikevim nav firinê” û dema pîrhevok/cadû nîşana wan dide, zarok pîrê dixin nava firinê.

Di çîroka Elik û Fatik de jî dema pîrhevok dixwaze wan bixe di nava sîtila xwe ya li ber agir e. Gazî zarokan dike û dibêje:

“Zarokno! De ka derkevin ser vê hêlekanê ez we bihêjînim.”

Fatik bi zanebûn pîrhevokê re dibêje:

“pîrê em nizanin derkevin ser hêlekanê. Ewîl tu derê ser hêlekanê em jî hîn bibin û derên serê” pişt re dema pîrhevok nîşana wan dide zarok benê hêlekanê dibirrin û pîrê dikeve nava ava kelandî (J1100– J1249. *Kesên zîrek û tevgerên wan*).

Di herdu çîrokan de jî zarok heman rêbaz bi kar tînin û di her du çîrokan de jî xwişk aqil dide birayê xwe.

Zarok di her du çîrokan de jî dewsa tilîyên xwe hestî û dûwa mişk nişan didin û pîrhevok jî ji vê tiştê bawer dike. Ev jî xêwokbûna pîrê/cadû nîşan dide (J1810. *Şaş femkirina fenomenên fizîkî*).

K. XAPANDIN:

Di her du çîrokan de jî pîrhevok bi riya xapandinê dixwaze zarokan bixwe (K930. *Kuştina zarok bi xayîntî*). Beriya xwarinê bi tilîyên zarokan qelew bûna zarokan dinêre. Di her

dû çîrokan da jî ji bo xapandina pîrhevok, zarok dewsa tiliyên xwe hestî (Hansel û Gratel), duvê mişk (Elik û Fatik) nîşan didin bi saya wan pîrê dixapînin.

Di her dû çîrokan de ji bo xapandina pîrhevokê, zarok ji xwesteka wê re “*em nizanin ka nîşana me bide.*” dibêjin. Zarok di her du çîrokan da jî pîrhevokê dixin nav dafika wê (K1600. *Xapînok dikeve dafika xwe*). Xilasbûna zarokan jî bi riya vê xapandinê pêk te (K500– K699. *Xilasî bi xapandinê*).

Di çîroka Elik û Fatik de bav dema diçe zîyaretê, dêmarî xwe dixwe dewsa zîyaretê û merik dixapîne.

N. SIHÛD û QEDER:

Di her dû çîrokan de jî bisihûd û bêsihûdbûna zarokan heye. Xizanbûna malbata wan, mirina diya wan, nebaşbûna damarî/jinbavê wan, bêsihûd ango bêqederbûna her çar zarokan nîşan dide.

Di heman demê de bisihûd in jî, ji ber ku hem dikarin ji pîrê xilas bibin, hem bi alikariya ajalan jî ji tengasîyê xilas dibin (N800– N899. Alîkar).

P. CIVAK:

Malbata her du çîrokan jî ji heman kesan pêk te. Malbat; bi bav, bi damarî, bi keçîkek û bi lawîkek pêk tê (P230. *Zarok, dê û bav*).

Q. XELAT û CEZA:

Her du çîrok jî bi xelat û cezayan dawî dibe. Her du çîrok jî bi cezakerina kesa xirab - pîrhevok- dawî dibin. Dawiya çîroka Hansel û Gratel zarok bi kêvirên giranbûha vedigerin malê ev xelata zarokan e. Dawiya çîroka Elik û Fatik de jî Fatik bi kurê padîşê re, Elik jî bi keçê padîşê re dizewicin û ev jî dibe xelata wan (Q100– Q199. *Xwezaya xelatan*).

R. DÎL û FIRARAN:

Di her du çîrokan da jî motîfa dîlgirtinê heye. Zarok ji aliye pîrhevokê ve dîl tînin girtin (R0– R99. *Dîl Girtin*).

S. ZILMÊN NEASAYÎ:

Di her du çîrokan de jî damariyên zordar, armanca kuştinên pir xerab, zarokên avêtî û zordariyên pir dijwar cih digirin. Her du damarî/jinbav tahdeyê li zarokan dikin, li wan dixin, ji bo ji zarokan xilas bibin mîrên xwe îkna dikin. Di her du çîrokan de jî armanca damarîyan mirina zarokan e. Di Hansel û Gratel de terikandina zarokan li daristanê û di çîroka Elik û Fatik de jî armanca serjêkirina zarokan zilmek neasayî ye (S300– S399. Zarokên kuştî an terkkirî).

Her çiqas karakter zarok bin jî xedariya damarî li ser wan kêmbê. Armanca cadû/pîrhevokê jî xwarina goştê zarokan e ev jî zilmek neasayî ye. Mirina cadû/pîrhevokê jî bi agir/ava kelandî çêdibe ev jî mirineke neasayî ye (S400– S499. *Zilmên giran*).

U. XWEZAYA JÎYANÊ:

Ev motîf jî bi riya dewlemendî û feqîrî derdikeve peşîya me. Di her du çîrokan de jî her du malbat feqîr in. Di dawiya çîrokan de jî zarok dewlemend dibin. (U0– U99. *Newekheviyên jiyanê*)

Z. KOMÊN MOTÎFÊN CURBECUR:

Di her du çîrokan de jî hejmarên formel hene. Hejmarên formel wekî; 2, 3, 7, 40 tê zanîn (Alptekîn, 1997:390). Ji ber ku di her du çîrokan de du zarok hene motîfa hejmara 2(du) hatiye bikaranîn. Di çîroka Elik û Fatik de daweta Fatik sê roj sê şevan didome li vir jî motîfa 3(sê) hatiye bikaranîn (Z0– Z99. *Formel*).

MOTÎFÊN JI HEV CUDA

Di vê beşê de jî motîfên ku di çîroka Hansel û Gratel de nîne, lê Elik û Fatik de heye cih bidin van motîfan.

T. ZEWAC

Di dawiya çîroka Elik û Fatik de Fatik bi kurê padîşah re, Elik jî bi qîza padîşah re dizewicin (T100– T199. *Zewac*). Hezkirina wan ji hev bi dîtina carekê taybetmendiya vê zewacê ye (T10. *Dilketin*). Daweta wan sê roj û sê şevan didome.

V. OL

Dema genimê malbata Elik û Fatik şîn nabe, bavê zarokan biryar dide ku here li ser zîyareta çavşîn û dia bike (V100–V199. *Avahî û heyberên ayînî*). Ji bo gihiştina meqsedên xwe dia kirin nîşana motîfa olî ye. Bi vê motîfê em dikarin agahiyê bigrin ji baweriyên kurdan ên berê. Nexwe, kurdan berê miradên xwe gihandine darekî ku ji wê bihêvî bûne. Çîroka Kurdî de navên ku hatiye bikaranîn –Elik, Fatik- ji navê du sahabeyên Hz. Ali ile Hz. Fatma hatiye girtin.

X. QERF:

Her çiqas di çîrokê de zilmêkî dijwar hebe jî bi riya qerfan ev zilm, bala zarokan nakşîne. “*lê eger beranberî tirsê balkişîn li ser henek û pêkenîkan be, hingê tirs sivik dibe û ji holê radibe.*” (Pertev, 2009:117). Di çîrokê de gotinên argo, axaftina çivîk hemanên qerfî ne.

Mînak:

Dema pîrê destara xwe digerîne û bi deng wisa dibêje.

Ez destara xwe digerînim

Tirên xwe dişeqînim

Yên dora xwe dikenînim.

Dema pîra ser ket nava ava kelandî ji zarokan re got:

-heta min devê bavê we de rî, we di devê min de rî.

Dema çivîkek hat û nêzikî Elik û Fatik bû û got:

Wîçî wîçan, wîçî wîçan

Bidin min parî û piçî nan

Ez ê ji we re bikim xeberdan

Di van metnên manzum de; di dawiya ristê, dawiya hevokan de ahengîyek jî derdikeve pêşiya me. Ev ahengî bi riya qafiye hatiye avakirin. Ji ber ku gotinên qafiye di hişê zarokan de bi hêsanî cih digrin ev gotinên bi qafiye hatiye bikaranîn.

Encam

Bi riya motîfan me ev jî dît ku çîroka kurmancî ya Elik û Fatik û ya elmanî Hansel û Gratel dişîbin hevdu. Motîfên her du çîrokan ya hevpar nîşaneyê gerdûnbûna çîrokan e. Çîrokên kurdî jî parçeyê evê gerdûnbûyîne ye. Di pirtûka *Grimms Märchen International* de navê heft welatan derbas dike ku hin çîrokên li wir û çîrokên Grimm dişîbin hev (Coşan, 2001:7). Di nav wan çîrokan de Kurdî tûne ne. Ji ber vê yekê, divê xebatên zanistî wekî berawirdkirina çîrokên bi kurdî û yên Birayên Grimm û çîrokên li welatên din zêde bibin.

Her çiqas çîrokên li cihanê bişîbin hevdu jî çîrokên Birayên Grimm populertir in. Ji ber vê yekê hebûna çîrokên gelên din li ber windabûyîne ne. Ev windabûn di nav çanda kurdî de lêztire. Ji ber ku asimilasyona zimên û çandê îro jî didome. Ji ber vê yekê divê xebatên akademîk ên derhaqa çîrokên kurdî bê zêdekirin. Çîrokên kurdî bi filman, bi anîmasyonan, bi wênêçîrokan divê bêne mayîndekirin. Di mezinkirin, perwerdekirina zarokan de divê cihê bidin wan çîrokan. Ger em berdeamkirina çanda xwe dixwazin divê girîngî bidin çîrokên xwe. Dema em çîrokan windabikin em ê qencî, başî, zimanê zarokatî, heman û gotinên folklorîk wenda bikin. Dema ev tişt winda bibe nayên peyda kirine, çandek ji hole radibe, wenda dibe

Çavkanî

- Alakom, R. (2002). *Folklor û Jinên Kurd*. Stockholm: Weşanên Nefelê.
- Alptekin, A. B. (1997). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aslan, F. (2014). *İstanbul'un Yüz Masalı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Coşan, L. (2001). *Sınırları Aşan Bir Masal*. Ankara Üniversitesi Dil Dergisi. *Language Journal*. Sayı: 103. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Fewzî, K. (1918). "Kürd Masalları" *Jîn*, j. 22, r. 8-9, , amd. M. Emîn Bozarslan. (1988). Cild V, r. 934-935, Uppsala: Weşanxana Deng.
- Gezgin Ö. û Kızııl H. (2016). "Çend Çîrok Bo Zargotinên Kurdan Ji Çavkaniyên Zindî", *Kürdoloji Akademiik Çalîşmalar (Ed. Hasan Karacan)*. İstanbul: Yargı Yayınları.
- Grimm J. & Grimm W. (1999). *Grimm Masallar (Kinder-Und Hausmarchen)*, c.I, Cumhuriyet Gazetesi, Dünya Klasikleri Dizisi.
- Hamelink, W. (2016). *Dengbêjler ve Sözlü Tarih*. M. Yüksel (Çev.). Kürt Tarihi Dergisi. 26,10-11.
- Izady, M. R. (1992). *The Kurds: A Concise Handbook*. Crane Russak, USA
- Keskin, N. (2016). Dî Çarçoveya Teoriya Performansê De Nîrxandîna Vegotinên Gelêrî [An Evaluation of Folk-narratives in the Frame of Performance Theory]. *International Journal of Kurdish Studies* 2 (1), pp.51 – 66.
- Kızııl, H. & Tanrikulu, V. (2015). Berawirdkirina çîroka Hedlîlik Bedlîlik a bi Kurdî bi Gur û Heft Karikan a Birayên Grimm re [The Comparison of Bedlîlik and Hedlîlik of Kurdish and

The Wolf and The Seven Young Kids of Grimm Brothers]. International Journal of Kurdish Studies 1 (2), pp.70 - 85 .

Pertev, R. (2009). *Zarok û Çîrok*. Stenbol: Weşanên Dozê

Sakaoglu, S. (1999). *Masal Arastırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Uzun, M. (2013). *Kürt Edebiyatına Giriş*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Yıldırım, C. (2009). *Elik û Fatik*. Amed: Weşanên Şaredariya Kayapınarê.

Yıldırım, K; Pertev, R. & Aslan, M. (2013). *Ji Destpêkê Heta Niha Folklorê Kurdî*. Weşanên Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü, İstanbul.

Zaman, F. (2016). *"Mînamek Ji Çîrokên Kurdan"*, Kürdoloji Akademik Çalışmalar (Ed. Hasan Karacan). İstanbul: Yargı Yayınları.